

ESKİ TÜRKÇE VE TÜRKİYE TÜRKÇESİ KARŞILAŞTIRMALI BAŞKURT TÜRKÇESİ GRAMERİ

YAZICI ERSOY, Habibe (2018). *Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesi Karşılaştırmalı Başkurt Türkçesi Grameri*. Ankara: Gazi Kitabevi, 456 s., ISBN 978-605-344-656-9

Eda KUTUCU*

Dil Araştırmaları, Güz 2019/25: 218-220

Bugün dünyanın hemen her yerinde birçok Türk topluluğu yaşamaktadır. Başkurtlar da bu Türk topluluklarından biridir. Başkurtlar bugün büyük oranda Rusya'ya bağlı özerk bir cumhuriyet olan Başkurdistan'da yaşamaktadırlar. Başkurtların dili, Başkurt Türkçesi veya Başkurtça olarak adlandırılmaktadır.

Bilindiği gibi Türk topluluklarının tamamı 13.yüzyıla kadar tek bir edebi dil kullanmış bununla birlikte her topluluğa ait farklı ağızlar ve farklı konuşma dilleri var olmuştur. 13.yüzyıldan sonra Türk dili çeşitli kollara ayrılmış ve Başkurt Türkçesi de Kıpçak grubunun Kuzeybatı üyeleri arasında varlığını sürdürmüştür. Aslında bir konuşma dili olan Başkurtça, tıpkı diğer Türk dilleri gibi 20.yüzyılda yazı dili hâline getirilmiştir. Ancak çeşitli sebeplerle günümüzde bu dilin konuşurları gittikçe azalmaktadır. Şüphesiz bunda Rus tesirinin payı büyüktür. Bugün farklı dillerden etkilenseler ya da farklı coğrafyalarda yaşasalar bile, Türk toplulukları geçmişte ortak bir dil ve tarih birliğine sahip olmuşlardır. Bu ortak dil ve tarih birliğinin unutulmaması ve Türk dillerine sahip çıkılması gerekmektedir. Konu ile ilgili bilim adamlarının özellikle dil alanında yapacakları çalışmalar önem arz etmektedir.

1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Türk dilleri üzerine araştırmalar başlamış fakat günümüzde istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Bu durum hem Türk tarihinin hem de Türk dilinin her yönüyle aydınlatılmasını geciktirmektedir. Çünkü gerek tarihî Türk lehçelerinde gerek Çağdaş Türk dillerinde ağız özelliklerinin korunmasına rağmen bunların yeterince aydınlatılamamış olması Türk dilinin dönemleri hakkında derli toplu bilgi edinmeyi zorlaştırmaktadır. Bu anlamda Çağdaş Türk dilleri üzerine yapılan bütüncül çalışmalar ayrı bir önem arz etmektedir. Habibe Yazıcı Ersoy da Çağdaş Türk dillerinden biri olan Başkurtça üzerine çalışmalarda bulunarak Türk diline katkı sunmayı amaçlamıştır. Söz konusu eserde Başkurt Türkçesi ile Eski Türkçe adını verdiğimiz Türk dilinin ilk yazılı dönemini gramer yönünden değerlendirmiş Başkurtçanın dil özellikleri ile Eski Türkçeyi mukayese ederek Türk dili adına veriler ortaya koymuştur.

Bu yazıda, Prof. Dr. Habibe Yazıcı Ersoy tarafından yazılmış olan *Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesi Karşılaştırmalı Başkurt Türkçesi Grameri* adlı kitabın tanıtımı yapılmıştır. Kitap, 2018 yılında basılmış olup 456 sayfadır.

* Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara/ TÜRKİYE edakutucu92@gmail.com. ORCID: 0000 0002 0942 9335 Gönderim Tarihi: 12.09.2019/Kabul Tarihi: 02.10.2019

Habibe Yazıcı Ersoy, Türkiye’de Başkurt Türkçesi üzerine çalışmalar yapan sayılı isimlerden biridir. Daha önce kaleme aldığı ve aynı zamanda kendisinin doktora tezi olan *Başkurt Türkçesinde Kip ve Başkurt Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler* adlı eserleri, Başkurt Türkçesi üzerine yapılan veya yapılacak olan çalışmalarda kaynak kitaplardandır. Ersoy’un bu kitabının da Başkurt Türkçesi grameri çalışmaları başvurulacak önemli kitaplardan biri olacağı muhakkaktır.

Kitap ilk olarak Habibe Yazıcı Ersoy’un *Ön Söz*’ü ile başlamaktadır. Ersoy, burada Başkurt Türkçesi ile ilgili mevcut gramerlerin isimlerini zikretmekte ve Türkiye’de bu alanda emek verenlere değinmektedir. Günümüzde Başkurt Türkçesi üzerine yazılmış geniş kapsamlı bir gramerin bulunmadığını ifade eden Ersoy, Başkurt Türkçesi açısından var olduğunu düşündüğü bu eksikliği bir nebze de olsa giderebilmeyi amaçladığını belirtmektedir. *Ön Söz*’ün ardından kaynak eser kısaltmaları, taranan eserler ve kısaltmaları, diğer kısaltmalar ve işaretler ile beraber Başkurt alfabesi ve çeviri yazı başlıkları yer almaktadır. Kaynak eser kısaltmalarına bakıldığında Ersoy’un gerek Türkiye Türkçesinde ve diğer Türk lehçelerinde gerekse yabancı dillerde konu ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkisi bulunan diğer gramer kitaplarını incelediği ve kendi kitabında da bunlara yer verdiği görülmektedir.

Eser, “Giriş”, “Ses Bilgisi”, “Şekil Bilgisi” adlı 3 ana bölümden oluşmaktadır. Eserin sonunda yer alan “Örnek Metinler” bölümünde Başkurt Türkçesinin edebi eserleri ile ders kitaplarından seçilen farklı örnek metinlere yer verilmiştir. Devamında ise kitabın ortaya çıkışında faydalanılan geniş bir kaynakça yer almaktadır. Eserin birinci bölümü olan *Giriş* bölümünde, Başkurdistan ve Başkurtlar başlığı altında Başkurdistan’ın coğrafi konumu ve nüfus yapısı, Başkurt isminin kaynağı, Başkurdistan’ın siyasi tarihi ve dini hakkında bilgiler verilmiştir. Ardından Başkurt Türkçesinin tarihî gelişimi ve ağızları diğer araştırmacıların çalışmaları da değerlendirilerek açıklanmıştır. Dil tasniflerinde Başkurt Türkçesinin yeri ve Başkurt Türklerinin bugüne kadar kullandığı alfabeler tablolar hâlinde yine Giriş kısmında gösterilmiştir.

İkinci bölüm *Ses Bilgisi* ile başlamaktadır. Bu bölümde ünlüler ve ünsüzler fonetik olarak iki ana başlık altına incelenmiştir. Ana başlıklar Türkiye Türkçesi ile verilmiş, Başkurt Türkçesindeki karşılıkları ise parantez içerisinde yazılmıştır. Örneğin *Ünlüler (Huzınqı Ündär)* ve *Ünsüzler (Tartınqı Ündär)* vb. Ardından Başkurt Türkçesinin ünlüleri ve ünsüzleri gösterilerek Eski Türkçeye göre bugünkü şekilleri verilip örneklerle desteklenmiştir: *ET. qātun > Bşk. qatın TTr. “kadın”(s.24) veya ET. tobiq > Bşk. tubiq TTr. “topuk”(s.49) vb.* Bu sayede Eski Türkçe ile Başkurt Türkçesinin ses bilgisi bakımından ne gibi benzerlikler ya da farklılıklar gösterdiği ortaya konulmuştur. Elbette her dilde olduğu gibi Başkurtçaya da yabancı dillerden geçen kelimeler olmuştur. Kitapta Başkurt Türkçesine yabancı dillerden geçen kelimelerde (Arapça ve Farsça) görülen ses değişimleri de gösterilmiştir.

Üçüncü bölüm, *Şekil Bilgisi* bölümüdür. Bu bölümde morfolojinin inceleme alanına giren konular detaylı bir şekilde açıklanmış ve zengin örnekler sunulmuştur. Üçüncü bölümün ilk başlığı altında kelimeler yapı bakımından basit, türemiş ve birleşik kelime olarak ele alınıp değerlendirilmiştir. İkinci alt başlık yapım ekleridir. Başkurt Türkçesinin yapım ekleri Türkçe gramerlerde olduğu gibi isimden isim, fiilden isim, isimden fiil, fiilden fiil yapım ekleri sınıflandırmaları ile incelenmiştir.

Yapım ekleri bahsinde yine Eski Türkçe ile karşılaştırmalı bir yol izlenmiştir: *almağas* “*elma ağacı*” < *alma+ğas* (*alma* “*elma*”)(s.74) Ersoy, çatı eklerinden olan ettirgenlik, edilgenlik ve dönüşlülük eklerine yapım ekleri alt başlığı altında yer vermiştir. Üçüncü başlık, kelime türleridir. Kelime türleri başlığının alt başlıkları isim, sıfat, zarf, zamir, fiil, edatlar, bağlaçlar, ünlemlerden oluşmaktadır. Bu kısımda her başlık ayrıntılarıyla ortaya konulmuş, başlıkların Başkurt Türkçesindeki özellikleri de belirgin bir şekilde anlatılmıştır. Konuyla ilgili örneklendirme yapılırken cümleler Başkurt Türkçesinden seçilmiş ve Türkiye Türkçesi parantez içerisinde belirtilmiştir. Gerek *Ses Bilgisi* gerekse *Şekil Bilgisi* kısmında dilin yapısının ve kurallarının Eski Türkçeden Başkurt Türkçesine doğru art zamanlı bir karşılaştırma ile incelenmesi çalışmaya bütünlük sağlaması bakımından oldukça önemlidir. Bizzat Başkurt Türkçesinin kendi edebî eserlerinden örnek cümlelerin yer alması, Başkurt Türkçesi sözdiziminin yabancı dillerin tesirine rağmen diğerk Türk dilleri ile ortak yönlerinden birini koruduğunu görme fırsatı sunmuştur.

Üçüncü bölümden sonra *Örnek Metinler* başlığı yer almaktadır. Başkurt Türkçesi ile ilgili eserlerden taranan farklı metinler önce transkripte edilerek önce Başkurt Türkçeleri ile daha sonra Türkiye Türkçeleri ile verilmiştir. Ayrıca eserde az da olsa Başkurt Türkçesinden bilmece örnekleri mevcuttur. Eserdeki örnek metinler, Başkurt Türkçesinin hem imlasını hem de karakteristik özelliklerini yakından görmek için araştırmacılara bir ışık tutmaktadır. Eserde bu kısımların ardından *Kaynakça* yer almaktadır.

Habibe Yazıcı Ersoy’un *Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesi Karşılaştırmalı Başkurt Türkçesi Grameri* bugün tehlikedeki Türk dillerinden biri olan Başkurt Türkçesi için değerli bir çalışmadır. Başkurt Türkçesinin Eski Türkçeden bugüne fonetik ve morfolojik yönden incelenmesi ve ortaklıkların tespit edilmesi Türk dillerinin akrabalığını bir kez daha gözler önüne sermiştir. Bu eser sayesinde Başkurt Türkçesi üzerine yapılacak çalışmaların daha da artacağına öte yandan böyle bir eserin lisans ve lisansüstü öğrencileri için rehber kitap olacağına şüphe yoktur.